

NOTY

Władysław Krajewski

Dwadzieścia lat filozofii nauki w Dubrowniku

W 1973 r. powstał Ośrodek Międzyuniwersytecki (*Inter-University Center*, w skrócie IUC) w Dubrowniku, znanym uzdrowisku nad Adriatykiem, z doskonale zachowanym średniowiecznym Starym Miastem. Inicjatorem powstania IUC był chorwacki filozofujący fizyk Ivan Supek, wówczas Rektor Uniwersytetu w Zagrzebiu, a dziś Prezes Chorwackiej Akademii Nauk. Fundusze zostały zebrane ze składek kilkudziesięciu uniwersytetów-założycieli z różnych krajów Europy i — w mniejszej mierze — Ameryki (potem liczba uniwersytetów współtworzących IUC doszła do 250). Kupiono ładny secesyjny gmach w pobliżu starego miasta i rozpoczęto działalność. Polega ona na organizowaniu kursów z różnych gałęzi nauki, głównie nauk humanistycznych — filozofii, socjologii, politologii, religioznawstwa, demografii — ale również pewnych dziedzin medycyny i matematyki. Liczba tych kursów, przeważnie dwutygodniowych, stopniowo rosła; wkrótce zaczęły się odbywać przez cały rok, z wyjątkiem paru miesięcy letnich (gdy ceny hoteli są najwyższe) i krótkiej przerwy zimą. Początkowo wykładowcy byli nieliczni, a większość uczestników stanowili studenci, a właściwie doktoranci (*post-graduate*), którzy musieli wносить niewielką opłatę za uczestnictwo (niektórzy byli z niej zwolnieni). Potem jednak przyjeżdżało coraz więcej profesorów, wabionych zarówno sławą ośrodka, jak i pięknem Dubrownika, toteż kursy coraz bardziej przekształcały się w konferencje naukowe. Większość z nich odbywa się w języku angielskim, ale niektóre w niemieckim (poświęcone niemieckiej filozofii), rza-

dziej we francuskim lub włoskim. Każdy kurs (ta nazwa pozostała do dziś) organizuje grupa dyrektorów z różnych krajów (jeden z nich najczęściej jest z Chorwacji). Zapraszają oni wybitniejszych uczonych, zwanych *resource persons*, a także innych uczestników. Wszyscy oni, łącznie z dyrektorami, pracują honorowo, co więcej, sami muszą organizować sobie fundusze na podróż i pobyt w Dubrowniku (czasem tylko uczestnicy z Europy Wschodniej dostawali dofinansowanie).

Jednym z pierwszych kursów, zorganizowanych w 1974 r. przez samego Supka, był kurs filozofii nauki, oczywiście, w języku angielskim: *Philosophy of Science*. I tu, jak na innych kursach, początkowo wykładowców było niewiele. Leszek Nowak, który jeździł do Dubrownika w latach 70-tych opowiadał, że czasem musiał przez cały tydzień mieć wykłady codziennie. Ale już na początku lat 80-tych sytuacja zmieniła się radykalnie. Profesorów przyjeżdżało coraz więcej, a studentów — coraz mniej (ostatnio nie widać ich w ogóle...). Mimo że kurs *Philosophy of Science* trwał dwa tygodnie (dopiero w ostatnich latach trwa jeden tydzień, o czym niżej), z trudem udawało się znaleźć czas dla wszystkich chętnych. Poza znanymi profesorami zapraszany jako *resource persons*, przyjeżdżało coraz więcej młodych filozofów nauki, którzy też chcieli mieć referaty, a starano się nikomu nie odmawiać. Stopniowo zresztą różnica między różnymi kategoriami uczestników zacierała się — wszyscy wygłaszali referaty, nad którymi odbywała się następnie dyskusja. Na referat dawano tylko 45 minut, tyle samo na dyskusję (która rzadko też wygasła wcześniej). Mimo to z trudem udawało się znaleźć czas dla wszystkich chętnych. Czasem po południu robiło się dwie równoległe sekcje, a czasem zebrania po kolacji w jednym z hoteli. Nie było już mowy, aby ktoś miał dwa referaty, nawet gdyby bardzo chciał. Niektórzy dyrektorzy rezygnowali z referatów, ograniczając się do przewodniczenia i innych prac organizacyjnych. A także, rzecz jasna, udziału w dyskusji, która zawsze była ostra.

Po Supku, który po kilku latach przestał przyjeżdżać do Dubrownika, jednym z dyrektorów kursu *Philosophy of Science* został jego uczeń Srdan Lelas, a głównym organizatorem zapraszającym *resource persons* — William Newton-Smith z Oxfordu. Było jeszcze paru dyrektorów, którzy organizowali przyjazdy ze swoich krajów. Z Polski przez kilka lat był to Marian Przełęcki, który w 1981 r. zrezygnował z tej funkcji (i w ogóle z wyjazdów do Dubrownika); na jego wniosek objąłem wówczas tę funkcję. Zrezygnowali też pewni inni dyrektorzy, których już nie wymieniam. W następnych paru latach nowymi dyrektorami zostali Lars Bergstrom (Sztokholm), Kathleen Wilkes (Oxford, wkrótce przejęła główny trud organizacji kursu), Jürgen Mittelstrass (Konstanz), Elena Mamčur (Moskwa) i James R. Brown (Toronto). Łącznie jest więc nas ósemka — ten stan nie zmienia się już od wielu lat.

Kurs *Philosophy of Science* odbywa się regularnie co roku w kwietniu. Za każdym razem są dwa główne tematy, wokół których skupia się znaczna większość referatów i dyskusja. Tematy te są ustalane (na dwa lata naprzód) podczas tzw. *directors lunch*, który mamy zwykle pod koniec kursu (czasem wcześniej, gdy ktoś z dyrektorów musi

wyjechać; zresztą rzadko jest cała ósemka w komplecie). Oto tematy z ostatnich dziesięciu lat.

1985 Filozofia fizyki, Ocena teorii

1986 Metodologiczne implikacje dziejów fizyki (I): od Galileusza do Newtona, Normy i wartości w nauce

1987 Metodologiczne implikacje dziejów fizyki (II): od Newtona do Einsteina, Modele, metafory i analogie w nauce

1988 Filozofia biologii, Natura wyjaśniania

1989 Filozofia techniki (włączając technikę eksperymentów), Teorie i relacje między teoriami

1990 Socjologia nauki, Prawa nauki

1991 Filozofia psychologii, Teoria i eksperyment

1992 Realizm — współczesne trendy, Rola matematyki w nauce

1993 Etyczne problemy w nauce, Historia filozofii nauki

1994 Filozofia matematyki, Wyjaśnianie naukowe

Na najbliższe dwa lata wyznaczone są następujące tematy:

1995 Jedność nauki, Rewolucje w nauce

1996 Filozofia nauk społecznych, Teorie i modele

Już od dawna powstała idea publikacji wyboru referatów. W roku 1985 w czasopiśmie *Ratio* został opublikowany blok najlepszych referatów z poprzedniego roku, wśród nich tekst Elżbiety Pietruskiej-Madej. Wyboru dokonali Bill Newton-Smith i Kathy Wilkes. Oni też zorganizowali w 1986 r. wydawanie nowego czasopisma i zostali jego redaktorami. Czasopismo to początkowo miało tytuł *International Studies in the Philosophy of Science. The Dubrovnik Papers*. Ukazywało się dwa razy do roku, przy czym każdy numer zawierał wybór najlepszych referatów na jeden z głównych tematów poprzedniego roku. Jednakże po kilku latach czasopismo zaczęło się ukazywać trzy razy do roku i tytuł został skrócony — pominięta została jego druga część, albowiem zmienił się charakter czasopisma. Pierwszeństwo mają, co prawda, nadal najlepsze referaty z Dubrownika, ale przyjmuje się też inne artykuły nadsyłane do redakcji. Oczywiście wszystkie są recenzowane, jak to się dzieje we wszystkich specjalistycznych czasopismach naukowych. Doszedł też trzeci redaktor: R. Viali z Turynu. Do Rady Redakcyjnej należą wszyscy byli i obecni dyrektorzy kursu oraz kilka innych osób. W ISPS zostały opublikowane artykuły następujących polskich filozofów nauki: Michała Tempczyka, Barbary Tuchańskiej, Romana Matuszewskiego, Adama Groblera i autora tych słów.

Dodajmy do tego, że Bill Newton-Smith zajmuje się głównie ISPS (a w ostatnich latach również organizacją Uniwersytetu Środkowo-Europejskiego z siedzibą początkowo w Pradze, a potem w Budapeszcie), a Kathy Wilkes — kursem; związała się ona zresztą ściśle z Dubrownikiem (choć jest nadal profesorem w Oxfordzie): od kilku lat jest przewodniczącą Komitetu Wykonawczego IUC. Jest to drugie co do

ważności stanowisko po Sekretarzu Generalnym IUC, którym jest obecnie Ørjar Øyen z Bergen.

*

Jak wiadomo, w 1991 r. w rozpadającej się Jugosławii zaczęła się okrutna wojna domowa. Dubrownik jest miastem, które ucierpiało jako jedno z pierwszych. Latem 1991 r. wojska serbskie i czarnogórskie podeszły do bram miasta, rujnując okoliczne wsie i miasteczka, z których ludność w znacznej części uciekła właśnie do Dubrownika; pobliski Cawtat został srodze złupiony przez oficerów i żołnierzy z Czarnogóry, tradycyjnie wrogiej Chorwacji. Rozpoczęło się oblężenie i ostrzał artyleryjski miasta. Budynek IUC, trafiony przez pocisk, został doszczętnie zniszczony. Były szkody również w Starym Mieście, chociaż stosunkowo niewielkie. Miasto było pozbawione przez dłuższy czas prądu. Kathy Wilkes zimą 1991-92 przez cały czas oblężenia była w Dubrowniku, siedząc nocami przy świecach w schronie wraz z innymi. Właściwie nie cały czas: pojechała na sesję Komitetu Wykonawczego IUC do Bergen i wróciła do Dubrownika przez Włochy wioząc ze sobą pomoc materialną dla mieszkańców miasta. Podróżowała statkiem, co było jedyną możliwością, albowiem wszystkie drogi lądowe zostały odcięte, pozostała tylko morska (Serbowie nie mają floty morskiej, a flota Czarnogóry jest nieliczna).

Oczywiście, od września 1991 r. działalność IUC ustała, podobnie jak wszelka turystyka do Dalmacji. Ale na początku 1992 r., gdy sytuacja się trochę uspokoiła i Dubrownik miał już regularne połączenie promowe z Rijeką i Splitem, chociaż oblężenie trwało, Kathy Wilkes podjęła — po porozumieniu się z innymi dyrektorami — śmiałą decyzję wznowienia działalności IUC i organizacji w kwietniu, jak gdyby nigdy nic, kursu *Philosophy of Science*. Ponieważ właściwy budynek był zniszczony, obrady — już jednotygodniowe — odbyły się w pomieszczeniu zastępczym (Szkoła Muzyczna na Starym Mieście). Przyjechało tylko kilkanaście osób (poprzednio — po 40-50); inni zaproszeni powoływali się np. na to, że żona (albo mąż) będzie się niepokoić itp. Mieszkaliśmy w jednym z mniej uszkodzonych hoteli. Nadal z pobliskich wzgórz rozlegały się czasem strzały, a jedna osoba została nawet zabita w mieście podczas naszego pobytu (opisałem to w *Przeglądzie Filozoficznyn* w tekście pt. „Filozofia nauki w oblężonym Dubrowniku”). Ale, jak zawsze, toczyła się ożywiona dyskusja po referatach. W 1993 r. odbyły się znowu jednotygodniowe obrady w tymże pomieszczeniu. A w 1994 r. już mogły się odbyć w częściowo odbudowanym gmachu właściwym (gotowy jest tylko parter). Można też już było przybyć samolotem, gdyż po oczyszczeniu części zdewastowanego lotniska przywrócono komunikację lotniczą (na razie tylko loty Dubrownik-Zagrzeb i Dubrownik-Rzym). Turystów nadal nie ma, lecą tylko pasażerowie delegowani do Dubrownika.

W 1994 r. przybyło nieco więcej osób niż w dwóch poprzednich latach, mianowicie 22. Większość to Chorwaci i Kanadyjczycy (dzięki energicznej działalności Jima Browna), z innych krajów — tylko pojedyncze osoby. Obrady miały charakter szcze-

gólnie uroczysty ze względu na 20-letni jubileusz kursu. Nie mógł przyjechać zaproszony na tę okazję I. Supek, z powodu stanu zdrowia — przysłał tylko list z życzeniami. Okazało się, że jestem najstarszym dyrektorem, nie tylko wiekiem, ale — w nieobecności Billa Newtona-Smitha i S. Lelasa, którzy z różnych względów nie mogli przybyć — również stażem. Pełniłem więc, na prośbę Kathy Wilkes, rolę «mistrza ceremonii» na uroczystym przyjęciu. Sekretarz Wykonawczy IUC (niezmiennie od 1973 r.!) Berta Dragičević odczytała list od Ø. Øyena, a L. Bergstrom — list od I. Supka. Przemawiał też burmistrz Dubrownika. Ja w swoim przemówieniu porównałem serbskie bombardowania sprzed dwóch lat do niemieckich, które przeżywałem podczas drugiej wojny światowej (okazało się, że jestem jedyny z takimi doświadczeniami), stwierdzając jednakże, że teraz wszystkie strony zaangażowane w tę wojnę straciły swą niewinność...